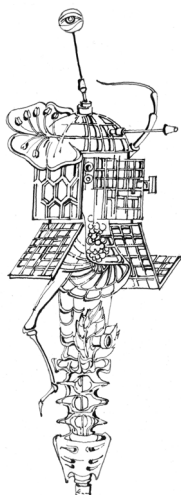

LUDÁNYI ANDRÁS

A SZÉTSZÓRTSÁGI TUDAT LÉTREJÖTTE MAGYAR AMERIKÁBAN

Amíg a diaszpórában élők szeretnének besimulni az új környezetükbe, különös fontosságot adnak szétszórtsági létüknek. Ez tartós hűséget igényel, és megkülönbözteti létüket „másoktól” – mint diaszpórai közösség. Az intézményeik és hálózataik, amiket létrehoznak, arra irányítják őket, hogy olyan etnikus öntudatra alapozzák hűségüket, ami vallásuk, eredetük vagy nyelvük ősiségén nyugszik. Ha minden más egyenlő, akkor a határokat keresztező hűségük összekapcsolja őket egy globális képződménnyel, ami által kevésbé vannak kitéve asszimilációs folyamatoknak a nem diaszpórai etnikus csoportoktól. Ez azt jelenti, hogy az elkerülhetetlen alkalmazkodás a környezeti kulturális hatásokhoz nem vezet eredeti öntudatuk elvesztéséhez.

ELIEZER BEN-RAFAEL

A szétszórtsági magyar [...] nem élhet elszigeteltségben, és nem ragaszkodhat görcsösen a múltnak egy bizonyos pillanatához, legyen az 1945, 1948, 1956 vagy 1989.

A világ magyarsága számára a 20. század nagy kihívásokat és szenvedéseket jelentett. Az óriási emberáldozatokkal járó első világháborút a megalázó trianoni békediktátum követte (1920), ami az ország feldarabolását eredményezte. Magyarország elveszítette területének háromnegyedét, lakosságának kétharmadát, és a Kárpát-medence magyar lakosságának egynegyede idegen uralom alá került.¹ Ezek a csapások majdnem óhatatlanul vezették Magyarországot a második világháborúba. A revizionista törekvések összekapcsolták sorsunkat a *status quo*-ellenes országokkal, és a vesztesek oldalára kerültünk. Katonai és civil áldozatok, német megszállás, holokauszt, szovjet megszállás.² Ez utóbbi után még tíz évnek kellett eltelnie, hogy a nemzet ismét talpra tudjon állni.

Az 1956-os forradalom csodálatos volt, de egyben komoly veszteségekkel is járt. A harcokban elesettekre gondolok, meg a nyugat felé tóduló menekültek áradatára. A szovjet birodalom összeomlása (1989–1991) szintén a magyar lakosság lemorzsolódásához vezetett, amint a szovjet katonai megszállást felváltotta a Nyugat gazdasági terjeszkedése.³

Ezek a fejlemények mind hozzájárultak a magyar lakosság szétszórattatásához. Több hullámban jutottak Nyugat-Európába, Ausztráliába, Dél- és Észak-Amerikába. Az Egyesült Államokba irányuló magyar migráció ezekből a 20. századi tragédiákból és eseményekből táplálkozott. Mivel a legtöbb esetben traumatikus eredete volt a kivándorlási hullámoknak, az emigrációba kényszerültek felső rétege igyekezett hatást gyakorolni az amerikai külpolitikára. Kezdetből informális diplomatáknak vagy „lobbinak” tekintették magukat a magyar nemzeti érdekek védelmében. De mivel más-más nézeteket vallottak, ritkán tudtak egységes álláspontot képviselni.

A diaszpóra létrejötté főleg a 20. század második felében válik fontos tényezővé, akkor éri el a „kritikus tömeg” méreteit. Mert magyar vonatkozásban, ami azelőtt volt, az vagy „emigráció”, vagy „kivándorlás”. Kezdjük tehát a fogalomtisztázással.

Kezdetben sem a kivándorolt magyarok, sem az emigránsok nem úgy tekintettek az Egyesült Államokra vagy Kanadára mint új „hazájukra”. Nekik eredetileg pénzügyi lehetőséget jelentettek ezek az országok. Hogy odahaza aztán – telekvásárlással, házépítéssel – megalapozzák családjuk gazdasági életét. Amerikai tartózkodásukat ideiglenesnek gondolták, ezt csak az első világháború és a trianoni diktátum változtatta számukra hosszú távú letelepedésre. Kint ragadtak, kint alapítottak családot, és végleges lakói lettek Kanadának vagy az Egyesült Államoknak.

A politikai emigránsok szintén ideiglenesnek tartották letelepedésüket mind Kanadában, mind az Egyesült Államokban. Az ő esetükben is a világháborúk és a békeszerződések változtatták végleges letelepedésre menekült-státusukat. Ők viszont a politikai változásoktól tették függővé a „hazatérési” lehetőségüket! De mivel politikai célok voltak a mérvadók számukra, maguk között is sokat torzsalkodtak, és a politikai ellentétek az új hazában is válaszfalakat emeltek közéjük.

Ez az emigráns szélmalomharc vezetett a diaszpórai, vagyis „szétszórtsági” magyarság létrejöttéhez.

Amint tudjuk, „kitántorgott magyaroknak” aposztrofálta a költő a kivándoroltakat. Az amerikai földön már jenkivé vált angolszászok és írek „hunky” és „bohunk” gúnynevekkel illették őket. Ez semmivel sem volt „kedvesebb”, mint amivel a régebben letelepedettek megkülönböztették magukat az újonnan jöttektől. Ugyanolyan mellézköngésük volt ezeknek, mint a „spic”-nek, a „wop”-nak, a „mik”-nek, a „krout”-nak, a „nigger”-nek vagy a „kike”-nek.

Bár olykor az emigráns és szétszórtsági magyarok sem tudták megúszni ezeket a jelzőket, ők magukat mégis másként szimbolizálták. Az „emigráns” – legalábbis az 1945-ös és 1948-as – magát többször „D. P.”-nek nevezte, mivel így voltak elkönnyelve az osztrák és németországi menekültek táboraiiban. A D. P. a „Displaced Person” rövidítése volt, és ezt egyszerűen csak „dipi”-nek mondták azok, akik ekkor hagyták el Magyarországot. Ugyanezek olykor a *refugee* vagy menekült jelzót is használták magukra vonatkozóan. Az 1956-os emigránsok inkább a média által is népszerűsített „Hungarian freedom-fighter”-megjelöléssel éltek. És ezt a jelzót szervezeteik elnevezésében is sokszor feltüntették: „Hungarian Freedom Fighters Federation” vagy az „October 23rd: Freedom Fighters Association”.

Az azóta kivándorolt vagy elvándorolt magyarok nem tömegesen, hanem egyenként jöttek Kanadába és az Egyesült Államokba. Csak két kivételes csoportosulás nem tartozik ezekhez a „kiszivárgó” magyarokhoz, éspedig az erdélyi magyarok, akik Ceaușescu faluromboló Romániájából menekültek el a hetvenes évek végétől, és a

vajdasági magyarok, akik Milosevics Szerbiájából jöttek ki. Főként a délszláv háborúk idején. Ezekre is ráillett a „refugee” megnevezés. Velük ellentétben a „szétszórt-sági” magyarok nem dipik, nem szabadságharcosok és menekültek. Legtöbb esetben már legalább másodgenerációs amerikaiak vagy kanadaiak, de erős magyar öntudattal, amit vagy a kivándorolt, vagy az emigrált szüleiktől örököltek, és a külföldi magyar cserkészmozgalomban sajtótítottak el.

A kivándorolt tömegek nem vettek részt aktívan a politikai lobbizásban. Őket a két nagy biztosítótársaság képviselte, a William Penn és a HRFA (Hungarian Reformed Federation of America). (Ez utóbbi két évvel ezelőtt beolvadt egy amerikai–német biztosítószervezetbe!) A HRFA és a William Penn elődjei (Rákóczi és Verhovay biztosítók) voltak a fő szervező pillérei az Amerikai Magyar Szövetségnek, amit 1906-ban hoztak létre. Ezek a szervezetek nem gyakoroltak különösebb befolyást az amerikai külpolitikára.

Az amerikai viszonyok behatárolták a magyarok politikai tevékenységét. Három tényezőt kellett számításba venniük: a) az első világháborút követő neo-izolációs folyamatokat (az USA nem írta alá a békeszerződéseket, és nem lépett be a Nemzetek Szövetségébe), b) létrejött egy erős befelé néző, „nativista” mozgalom, amely drámaian visszavágta a bevándorlási lehetőségeket, c) ezzel párhuzamosan működésbe lépett egy agresszív beolvasztó politika a társadalomban és a közoktatásban.⁴ Az első eredményt nagyon kedvezően fogadták mind Magyarországon, mind emigráns körökben. Az a tény, hogy az Egyesült Államok nem írta alá a trianoni szerződést, és nem is említette a határok véglegesítését, amikor Magyarországgal megállapodtak kapcsolataik normalizálásában, elméletileg ez azt jelentette, hogy az USA nem ellenkezett a határok revízióját Kelet-Közép-Európában. De mert nem vált a Nemzetek Szövetségének tagjává, megfosztotta Magyarországot egy potenciálisan barátságos nagyhatalom támogatásától. A franciák és az angolok ugyanis kérlelhetetlen támogatói voltak a *status quo* fenntartásának.

Miként ezt a *The United States and Hungary: Paths of Diplomacy 1848–2006* külügyi kiadvány kimutatja, 1921 májusában az Egyesült Államok kormánya komolyan visszavágta a bevándorlást Dél- és Kelet-Európából. Magyarország kvótáját évente 5747 bevándorlóban határozta meg, és ezt 1927 után 869 személyre csökkentette.⁵ Ez lehetetlenné tette a családegyesítést, ami azzal járt, hogy az amerikai lakosságban nem lehetett felerősíteni a magyarok arányát. Ráadásul olyan városokban, mint Cleveland, Chicago, Pittsburgh és Toledo, a magyarok ki voltak téve az agresszív beolvasztó politikának.

Az időben a másik kihívás a kisantanti és francia gyűrűből való kitörés volt. E tekintetben fontossá vált a Trianon utáni határok igazságtalanságának hangoztatása, továbbá az Egyesült Államokkal, Olaszországgal aláírt egyezmények. Később a hasonló megállapodások Ausztriával és Németországgal. A magyar emigránsok nagyobbik csoportja elfogadta a „nem, nem, soha!” stratégiáját, míg a kisebb csoportosulás, amelyben a Károlyi Mihály-kormány disszidensei voltak, főleg magát a Horthy-kormányt támadták.

A magyarság kapcsolatait az Egyesült Államokkal visszavezethetjük az 1848–49-es forradalomig és szabadságharcig és talán egészen az amerikai önállósági háborúig! Nem véletlen, hogy a világon az első Kossuth-szobrot Clevelandben (Ohio) állították fel 1902-ben, és hogy az első magyarországi Washington-szobor 1906-tól áll Budapesten. (Mind két esemény annak a szimbolikus szolidaritásnak köszönhető, amit az amerikai magyar emigránsok és kivándorlók hoztak létre, hogy hidat építsenek az „óhaza” és az „újhaza” között)⁶

Az első áttörések a diplomáciában történtek, de más próbálkozások is fontosakká váltak. A világvásárok és konferenciák például alkalmat nyújtottak arra, hogy a

világ megismerje a magyar kultúrát és a magyar termékeket. Amikor Trianon sebe még nagyon friss volt, a magyarok bojkottálták az 1920-as olimpiát, de a többi játékokon aktív résztvevők voltak, és igyekeztek túltenni aranyban, ezüstben, bronzban kisantanti szomszédjaikon: Párizsban (1924), Amszterdamban (1928), Los Angelesben (1932), Berlinben (1936). A magyar cserkészek nem vettek részt az első világdzsemborin Londonban (1920), de ettől fogva minden cserkészdzsembori aktív szereplői voltak: Koppenhága (1924), Birkenhead, Nagy-Britannia (1929), Gödöllő (1933), Vogelenzang, Hollandia (1937). Gödöllőn természetesen ők voltak a szervezők, miként az első cserkészlánydzsembori, a Pax Tingé is (1939) szintén Gödöllőn.⁷

E kimagasló sport- és cserkészszerettség mellett más világszintű események is növelték Magyarország hírnevét. Ilyen szervezési lehetőséget kínált a Római Katolikus Eucharisztikus Konferencia Budapesten (1938) és még előbb a Magyarok Világszövetsége I. Kongresszusának az összehívása 1928-ban. Az utóbbi alkalmat nyújtott egy delegáció küldésére New York városába, hogy 1928-ban egy második Kossuth-szobrot állítsanak Amerikában, most a Manhattan sziget nyugati oldalán. 1929-ben ezt követte a diplomatafronton, hogy Magyarország az első között hagyta jóvá a Kellogg–Briand-paktumot: „tiltani a háború alkalmazását a nemzetközi kapcsolatokban.”⁸

Hogyan viszonyultak az emigráns magyarok ezekhez a nemzetközi eseményekhez?

Nagytiszteletű Eördögh Elemér szerepe ezt jól mutatja. Aktív szervezője volt a toledói magyarok bekapcsolásában a New York-i Kossuth-szobor leleplezésébe (1928), és cselekvő részvevője volt a budapesti Eucharisztikus Világkongresszusnak 1938-ban. A nagytiszteletű főpap Trianonnak „köszönhette”, hogy emigráns lett. Nem mehetett haza születésének színhelyére, mert azt már bekebelezte az újonnan létrejött Csehszlovákia. Mint emigráns viszont mozgósíthatta híveit a toledói Szt. István-templomban: adakozzanak, hogy Trianon negatív következményeit lehessen megváltoztatni. Nagyon aktív volt az emigránspolitikában és az egyházban mint kapcsolattartó Magyarország vezetőivel. Ő volt az egyik fő amerikai szervezője Endresz György és Magyar Sándor 1931-es Atlanti-óceán-átrepülésének az „Igazságot Magyarországnak” repülön.⁹

Jászi Oszkár teljesen más típusú emigráns volt, bár ő sem tudott hazamenni Trianon miatt, mert az ő szülővárosa most már Romániához tartozott. Ráadásul Magyarország számkivetettjei közé tartozott a két háború között. Véleményem szerint igazságtalanul vádolják azzal, hogy a Károlyi-kormány kisebbségi szakértőjeként a történelmi Magyarország szétesésének egyik előidézője volt. Az Egyesült Államokban megjelent írásai azt tükrözik, hogy csalódott hazájában. Mint az Oberlin egyetem professzora (1925–1957), rengeteget írt a két háború közötti korszakban egészen 1956-ig. Eördögh Elemértől eltérően neki nem volt támogató tábora. Írásai hosszú távú befolyással voltak az akadémiai világban, de majdnem semmilyen hatást nem gyakoroltak a döntéshozókra. Sem az amerikaiakra, sem a magyarokra. A *The Nation* (A nemzet) és más kiadványokban megjelent írásai nem csupán kritikusak voltak „Horthy Magyarországgal”, hanem teljesen elutasítóak.¹⁰ Ezek nem befolyásolták az amerikai külpolitikát abban a korszakban. Hosszú távon azonban előkészítették, megalapozták azt a magyarelles hangulatot, ami a Kelet-európai és a Szlavisztikai Intézetekben jött létre az USA-ban.

Farkas Géza az 1929-ben alapított *Toledo* című újság szerkesztője volt Birmingham magyar negyedében. Lapja nem elemezte sem az amerikai, sem a magyar kül- és belpolitikát. Csupán a helyi eseményeket és az amerikai társadalom fejleményeit ismertette. Nem mozgósított, nem adott irányt, csak rögzítette a fejleményeket. Magyar nyelven végezte feladatát, de a második világháború után egyre több angol nyelvű anyagot is közreadott. Farkas Géza volt az, aki átmenetet biztosított az első generációs hűség- és a második nemzedék integrációs törekvései között. Következésképp

pen Farkas a „fájdalommentes” asszimilációnak lett a szószólója, amely csak egy generáció számára biztosította a magyar értékek megtartását.¹¹

Ez a három magatartásforma valószínűleg kimeríti az amerikai magyarok két világháború közötti viszonyulását az „óhazához” és az „újhazához”. Inkább a *kívándorló*, mint az *emigráns* volt a hangadó. Ez drasztikusan megváltozott a második világháború folyamán és főként az 1956-os forradalom után. A háború alatt Eckhardt Tibor és Vámbéry Rusztem emigráns feladatai beindították a komoly politikai ellentéteket. Ez folytatódott a „dipik” emigrációjával és az 1956-os szabadságharcosokkal. De az utóbbi két hullám hozzáállása megköveteli, hogy újonnan vizsgáljuk az 1956-ot követő önismeretet az amerikai magyarok életében.

Az újrafogalmazás majdnem egyszerre indult be Brazíliában (São Paulo) és az Egyesült Államokban (Baton Rouge, Louisiana). Mindkét esetben a fiatalabb nemzedék képviselői kezdték szóra bírni emigráns elődjüket: mi legyen a magyar emigráció feladata? Mind a 45-ösök, mind a 48-asok politikai száműzöttek voltak, elutasították a '45 és '48 után létrejött kommunista diktatúrát és annak intézményeit. Azt remélték, hogy ez a rendszer hamarosan véget ér, és mielőbb visszatérhetnek hazájukba.¹²

Ebben az időben az emigráns szervezetek két táborban tömörültek. A konzervatívok az állandó kemény vonalat képviselték a Kádár-rendszerrel szemben.¹³ A kisebbik csoportosulás a totalitárius rendszer lassú lemorzsolódásában reménykedett. Támogatták a *detente*-politikát, ami az Eisenhower-kormányzás vége felé Herter külügyminiszter nevéhez kapcsolódik. Az 1945-ös és 1956-os menekültek gyermekei körében kialakult egy második generációs magatartás is, amelyik azt hangsúlyozta, hogy a külföldre szakadt magyaroknak van más lehetőségük is. Ennek a csoportnak, amelynek tagjai már az új hazában születtek – vagy nagyon fiatalok voltak, amikor kikerültek az „új világba” – inkább a kultúra hatása volt fontos hűségük megalapozásában. Ők főleg az 1960-as években kezdtek jelentkezni, mikor az ÉMEFESZ (Észak-amerikai Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egyesületeinek Szövetsége) keretén belül vita indult az ifjabbik generáció feladatairól. Ez a diákszervezet az 1956-os forradalom után jött létre, főleg 56-os tagsággal, de toboroztak egyetemistákat a bevándorlók és előbbi emigránsok fiataljaiból is. A vita arról szólt, hogy mi legyen a szervezet szerepe a jövőben. Mivel az ÉMEFESZ vezetősége részben függött az Egyesült Államok külügyi szerveinek anyagi támogatásától, azaz a Szabad Európa Rádióon keresztül (de egyesek szerint a CIA költségvetésétől).¹⁴ A szervezet tükrözte az USA külpolitikai érdekeit. Ez 1962 után főleg a *detente* politikáját jelentette, azaz a „liberalizálás/lazulás” támogatását.

A vitában tisztázódott: ha az ÉMEFESZ nem akar megszűnni mint hatékony szervezet, képes kell hogy legyen a váltásra. Mert az emigráns öntudat csak egy generációt tud életben tartani, magyarnak megtartani. Ez azért van, mert az emigráns a sorsát „ideiglenesnek” tartja. Ezzel ellentétben a „szétszórtsági” mentalitással rendelkező magyarok képesek továbbadni a magyarságot a jövő generációk számára is. Létezésüket Magyarországon kívül nem tekintik se „ideiglenesnek”, se „természetellenesnek!” Az emigránsok olyan szervezetekkel és célokkal határozzák meg létezésüket, amelyek egy adott történelmi pillanatban jöttek létre. Belefagytak annak az eseménysorozatnak az ölelésébe, amelyek Magyarország elhagyása után éltek át. Az emigráns elzárkózik azoktól a fejleményektől, amelyek hazájában mentek végbe, mióta eljött onnan. Ezért mindent kritizál, ami volt hazájában azóta történt. Ez a mentalitás – miként a két háború közötti emigránsok esetében is – csak két lehetőséget biztosított számára: vagy a hazatérést a gyűlölt rendszer megbuktatása után, vagy a teljes beolvadást az új haza életébe és társadalmába. Ilyen alternatívák között minden emigránscsoport felőrlődik, megszűnik a generációváltással. Ezzel el-

lentétben a szétszórtsági, azaz a diaszpóra-mentalitás több generáción keresztül fennmarad! Amíg az emigráns magyar életét csakis a magyar állam területén vagy vele kapcsolatba tudja elképzelni, addig a szétszórtsági magyar életének értelmét a magyar nyelvben, kultúrában és magyar értékrendszerben találja. A szétszórtsági magyarok erőfeszítései ezek megőrzését célozzák világszerte. Ők úgy érzik, hogy „jó magyar” lehetsz akkor is, ha soha nem voltál Magyarországon, nem láttad a Tiszát vagy a Balatont, vagy nem volt alkalmad meglátogatni egy kis székely falut a Hargita tövében.¹⁵

A szétszórtsági magyar tehát nem élhet elszigeteltségben, és nem ragaszkodhat görcsösen a múltnak egy bizonyos pillanatához, legyen az 1945, 1948, 1956 vagy 1989. A diaszpóra életképessége két másik fontos tényezőtől is függ. Elsősorban a népcsoport közösségi szolidaritásától, másodsorban a befogadó ország toleranciájától. A türelmesség az új haza történelméből és összetevőiből ered. Miként jött létre? Egy nemzet ambíciójának az eredménye a „nemzetállam”? Erre példákat találhatunk a franciáknál, szlovákoknál, románoknál vagy osztrákoknál, ahol egy államalkotó nép (*Staatsvolk*) szerepe dominál. Ez más, mint Ausztrália, Kanada, az Egyesült Államok vagy Brazília, ahol az államalkotó nép mellett a tömeges bevándorlás lehetlenné tette a nemzetállam létrehozatalát. Ebben az esetben bevándorlásra alapozott multikulturális államtest jött létre. Mind a két variánsban létezik asszimiláló nyomás, de a bevándorlásra alapozott rendszerek mégis türelmesebbek, mint a nemzetállamok. (Természetesen ez a tolerancia a bevándorlásra alapozott társadalmakban sem egyforma. Míg Kanada és az USA több türelmet tanúsítanak, addig Brazíliában és Ausztráliában nagyobb a beolvastási hajlam!)

Az Egyesült Államokban például az integrációtól az asszimilációig terjedő folyamat változásokon ment át. A merev 19. századi angolszász beolvastást helyettesítette az *olvasztótégely* elmélete. Igaz, 2001. szeptember 11. óta ez veszített valamelyest népszerűségéből, és mostanában megint az *olvasztótégely* asszimiláns értékeit hangoztatják. Ennek ellenére a szétszórtsági magyarok itt könnyebben tudják védeni önazonosságukat és közösségi összetartozásukat.

Ennek az a magyarázata, hogy a hangsúlyt áthelyezték a kulturális értékek védelmére. Most már kevésbé pártoskodnak vagy ideologizálnak, mint a múltban. Helyette előtérbe állították a nyelv és kultúra védelmét mindenhol, ahol magyarok élnek. Ezért lettek élharcosai a magyar kisebbségek védelméért Romániában, Szlovákiában, Kárpátalján, Szerbiában, Szlovéniában, Horvátországban és az osztrák Burgenlandban. Ezen túlmenően: most már több figyelmet szentelnek saját közösségeik fennmaradására olyan szétszórta gócpontokban, mint az ausztráliai Sydney, a brazíliai São Paulo, a kanadai Toronto vagy az amerikai Chicago és Cleveland.

Az emigráns elődök az óhaza politikai szimbólumait használták kiadványaik címeiben (pl. *Népszava, Szabadság, Nyugati Magyarország, Katolikusok Vasárnapja, Szittyakürt, Az Ember, vagy Munkás*), a kivándorlók inkább a települési helyüket tették a címbe (pl. *Pittsburghi Magyarország, Clevelandi Népszava, Toledo, Chikágó és Környéke*). A szétszórtsági magyarok olyan címeket választottak, amelyek tükrözik sokszínű és szórványba kényszerített közösségeiket (pl. *ITT-OTT, Nyolcadik Törzs, Öt-ágú Síp, Sziget-Magyarország, Szivárvány, Haza a Magasban*).¹⁶

Megtanulták, hogy csak magukra számíthattak. A magyar kormányok – az Orbán-kormányok kivételével – főleg csak szólamokban nyújtottak támogatást a diaszpóra magyarságának. Ugyanakkor a szétszórtsági magyarok képesek voltak felülemelkedni sok olyan szétválasztó tényezőn, amelyek egymás ellen szította a kivándorló vagy emigráns elődjeiket. Szervezeteikben és intézményeikben lebontották a vallási és társadalmi osztályokhoz fűződő falakat. Sokat tettek azért, hogy a múltnak a jobbol-

dali-baloldali ideológiai kötődéseit tompítsák. Ez részben a pragmatikus amerikai társadalomnak volt köszönhető.

Munkájukat olyan templomi gyülekezetek révén fejtik ki, amelyekben a magyar nyelv még élő tényező. Legfontosabb intézményünk a következő generációt nevelő külföldi magyar cserkészmozgalom. Amit kiegészítenek a kulturális és irodalmi társaságok. Politikában pedig az olyan szervezeteket támogatják, amelyek a kisebbségi és emberi jogokért küzdenek. A Magyar Amerikai Koalíció, a Magyar Emberjogi Alapítvány és az Amerikai Magyar Szövetség munkáján keresztül sok szétszórtsági magyar részt vesz a karitatív munkában és a lobbizásban. Ezek a szervezetek is adnak új feladatokat a megmaradáshoz és célt a küzdéshez.¹⁷

Azok, akik kiábrándultak az ÉMEFESZ-ből, helyi alapon létrehozták az Alumni Szövetséget (más néven Bessenyei György Kört) New Brunswickben (New Jersey). A diaszpóra-öntudat elméleti alapja főleg az *ITT-OTT* folyóirattól származik. A mozgalom alapítói (Éltető Lajos, Csomay György és a jelen sorok írója) a hetvenes évek elejétől rendre olyan munkatársakkal egészültek ki, mint Cseh Tibor (Midland Park, New Jersey), Ludányi Nádás Panni, Bójtós László és Györgyi (Cleveland, Ohio), Nagy Károly Endre és Lukács Tibor (Columbus, Ohio), Frecska Márta és Tamás, Sass Márton és Magdi (Chicago, Illinois), Soltay László és Mária (Toronto, Kanada), akik irányítókká is váltak a későbbiekben. A hetvenes évek derekán bekapcsolódott munkánkba Bíró Béla, Várdy Béla és Ágnes (Pittsburgh, Pennsylvania), Értavy József (Buffalo, New York) és Somogyi Balázs és Csilla Connecticut államból. Ugyanakkor jöttek közénk a fiatal generáció aktivistái, Megyeri József és Bokor Erika Chicagóból, akik a mozgalom gerincét képezték az 1990-es években. Somogyi Balázs, Nagy Károly, Tóth Csanád, Papp László, Várallyay Gyula és Lipták Béla mind-mind hozzájárultak a mozgalom céljainak árnyalásához. Szent-Iványi Sándor és Hamza András, Éltető Lajos vezetésével egyben izgalmas vallási elkötelezettség alakult ki s erősödött meg.

Miközben a szétszórtsági elkötelezettség teret hódított a gondolkodó amerikai magyarok között, a legbefolyásosabb emigráns gondolkodók úgy tekintettek rájuk, mint valami veszélyforrásra, amelyik gyengíti az antikommunista frontot, a Kádárrendszer elleni küzdelmet. A szabadságharcos szervezetek vezetői (Tollas Tibor, Pogány András, Pásztor László) és a Clevelandi Magyar Társaságot irányító Nádás János képviselte ezt az álláspontot. Bodnár Gábor, a külföldi Magyar Cserkész Szövetség vezetője csak privát beszélgetésekben vallotta be, hogy sok mindenben ő is osztja az *ITT-OTT*-mozgalom nézeteit, de nem akarta kitenni a „hivatalos” emigráció rosszallásának a cserkészetet. Ugyanebbe a kategóriába tartozott Hámos László, Veress Bulcsú és Brogyányi Jenő a fiatalabb generáció tagjai közül.¹⁸ Még meglepőbb, hogy az emigráns irodalom nagy ismerője, Borbándi Gyula, nem foglalkozott a diaszpórakoncepció térhódításával. (Pedig ő kétszer is volt meghívott a Reménység tavi *ITT-OTT*-találkozókon!) Az *Új Látóhatárban*, könyveiben és más írásaiban, a maga és íróársai számára csak az emigráns politika és irodalom volt lényeges.¹⁹ Ugyanez volt a helyzet Sisa Istvánnal, aki a diaszpóra-koncepciót úgy tárgyalja az 1990-es években, mintha ezt az *ITT-OTT* folyóirat tőle vette volna át.²⁰ Mások, mint Kiss Sándor, Horváth János és Gombos Gyula a Magyar Baráti Közösség erre vonatkozó elképzeléseinek sok részét magukévá tették, és többször vettek részt az *ITT-OTT*-találkozókon, de nem kapcsolódtak be ebbe a vitába. Ettől függetlenül, az emigráns elit egyik ismert szellemi vezetője, Szabó Zoltán az 1999-ben megjelent könyvét *Diaszpóranemzet* címmel látta el.²¹

A legérdekesebb reakció, azaz inkább reakcióhiány – a Kádár-kormány állásfoglalása volt! A Nyugatra került magyarokat ez a kormány általában hazaárulónak vagy legfeljebb reakciósnak minősítette. Az akkori Magyarok Világszövetsége lapjában,

a *Magyar Hírek*ben Szántó Miklós szerkesztő – tompítottan ugyan – osztotta a hivatalos magyar kormány felfogását. Így a rendszer (Magyar Szocialista Munkáspárt) számára a Magyarok Világszövetsége elsősorban nem a szétszórtsági magyarság fennmaradásáért lett újraélesztve, hanem hogy eszköz legyen a külföldre szakadt emigráns világ behálózására és megosztására.

Csak hogy miután összeomlott a kommunizmus, megnyílt a lehetősége annak, hogy végre változás történjen ezen a téren. Ebben az első áttörést Antall József miniszterelnök kijelentése jelentette, miszerint kormánya felelősséget érez és vállal a világ 15 millió magyarjáért. Ezt Jeszenszky Géza külügyminiszteri és nagykövetségi munkája is magáévá tette, de máskülönben főleg szimbolikus maradt ez a kormányok részéről, amíg az Orbán-kormányokhoz (1998–2002 és 2010-től máig) el nem érünk. A Bethlen Gábor Alapítvány és más civilszervezetek már a Kádár-korszak utolsó tíz évében is építettek hidakat a diaszpórában élő magyarokhoz. Ehhez kapcsolódott az az értékes munka, amit az Anyanyelvi konferencia végzett a hetvenes évektől Nagy Károly közreműködésével, Lőrincze Lajos és később Pomogáts Béla vezetése alatt – tankönyvek kiadásával, anyanyelvi táborok szervezésével és nyelvtanítók képzésével. Ezt a kapcsolatrendszert továbbfejlesztette a Magyarok Világszövetsége, amikor a szervezet megszabadult a párt által ráerőszakolt kontrollszereptől. Ez a munka akkor volt leghatásosabb a diaszpóra számára, amikor Csóori Sándor és Bakos István vezette a Világszövetséget 1994 és 1999 között. Sajnos ez rövid életű volt, mert Patrubány utódlása teljesen lejáratotta a szervezetet.²²

Az Orbán-kormányok felfogták, hogy ezt a vákuumot meg kell tölteni új programokkal, amelyek erősítik a diaszpóra cselekvőképességét. A pózolgatás helyett olyan terveket dolgoztak ki, amelyek biztosítják a diaszpóra életképességét. Az első ilyen elhatározás megvalósult a Balassi Intézet által biztosított ösztöndíjak révén (10–20 szétszórtsági fiatal magyar számára), hogy Magyarországon tanuljanak egy-egy évig. Ezt az első Orbán-kormány hozta létre, és bekapcsolta a KMCSSZ (Külföldi Magyar Cserkész Szövetség) és a Magyar Baráti Közösség tagjait a diákok rostálásába és kiválasztásába.²³

Miután a FIDESZ és KDNP újra hatalomra került, lehetőség nyílt a szétszórtsági magyarság erősítésére. Ezeket tömören összefoglalta számunkra Kovalszki Péter (az MBK gondnoka) a második Diaszpóra Tanács alkalmából 2012 októberében tartott beszédében.²⁴ Ettől kezdve előtérbe kerültek azok a feladatok, amelyek a szétszórtsági magyarok jövőjét erősítik. Ezek közül talán a legsikeresebb a Körösi Csoma Sándor gyakornokság, amelyek mintegy száz diaszpórai közösségnek nyújtottak és nyújtanak kulturális segílyt és közösségi irányítást. A Julianus Program meg azért jött létre, hogy leltárt készítsen világszerte a magyar értékekről, emléktárgyakról; a Mikes Kelemen Program a szétszórtsági magyarok könyvtárait és könyvgyűjteményeit igyekszik megvédeni az enyészettől. Létrejött a „Re-Connect Hungary – Magyar Birthright Program”, amelyik alkalmat ad magyar származású egyéneknek hogy eljussanak Magyarországra újraéleszteni kapcsolataikat gyökereikkel, szüleik, nagyszüleik kulturális hagyatékával. Talán legambiciózusabb törekvés az, hogy a magyar állam megkönnyítette az állampolgárság felvételét vagy visszaszerzését a külföldre szakadt magyarok számára. Az elmúlt öt évben robbanásszerűen szaporodnak a diaszpóra és a magyar nemzet kapcsolatai.

A jelen legnagyobb kihívása, hogy az 1989 óta „kiszivárgó” magyarokat is bekapcsolhassuk a globális magyar kommunikációs és cselekvés hálózatába. Ezekre, a legújabb külföldre kerültekre, Kovalszki Péter adta ezt a nagyon is jellemző megnevezést! Mert nem hullámban, hanem lassan szélednek világnak ezek a magyarok. De a kiszivárgók már most fontos részét képezik a szétszórtságiaknak. Amint Hámos László kimutatta, ők az általunk „gyarapodó nemzetrészt” erősítik a szétszórtságban.

Az amerikai népszámlálási adatok szerint 2012-ben 138 481-en voltak többen az Egyesült Államokban, összesen 1 537 205-en, mint voltak 2000-ben, amikor a census csak 1 398 725 magyart számolt!²⁵

A kiszivárgók zömében fiatalok és nagy százaléka képzett, tehát potenciálisan nagy értéket képviselnek. Csak magyar öntudatuk gyengébb, mint az elődeiké volt. Tehát nagy a feladat, és nagy a tét. A mai magyar kormány diaszpóraaktivizmusa épp az utolsó percben bontakozik ki, hogy a Kárpát-medencéből „kiszivárgók” kihívását érdemben tudja kezelni, segítve őket a magyar diaszpórához kötődni!

■ JEGYZETEK

1. Erre vonatkozóan lásd: C. A. Macartney: *Hungary and Her Successors: The Treaty of Trianon and Its Consequences 1919-1937*. Oxford University, London–New York–Toronto, 1937). 1–40; valamint Bryan Cartledge: *The Will to Survive: A History of Hungary*. Columbia University, New York, 2011. (13. fejezet). Kimondottan magyar szemszögből tárgyalja a kérdést Für Lajos in: *Magyar sors a Kárpát-Medencében: Népesedésünk évszázadai 896-2000*. Kairosz Kiadó, Bp., 2001. 279–298. Lásd még Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László: *Minority Hungarian Communities in the Twentieth Century*. Angolra fordította Brian McLean. Atlantic Studies on Society in Change/ Columbia University, New York, 2011.
2. Bryan Cartledge i.m., 16. fejezet; Für i.m. 314–326; ugyancsak tőle: *Mennyi a sok sírkereszt? Magyarország embervesztése a II világháborúban*. Püski Kiadó, New York, 1987.
3. Cartledge: i.m., 18. fejezet; Für: *Magyar sors...* 350–351.
4. Ennek a korszaknak a legrészletesebb áttekintése: Puskás Julianna: *From Hungary to the United States, 1880-1914*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1982.
5. Lásd Ludányi András: *Birmingham: The History of an American Neighborhood and an Ethnic Community*, Kézirat, 2005. 7–8; Thomas E. Barden and John Ahern: *Hungarian American Toledo: Life and Times in Toledo's Birmingham Neighborhood*. The University of Toledo, Urban Affairs Center) 2002. 18–20.
6. Ludányi András: *American-Hungarian Diplomatic Relations and Interwar Hungarian Emigrés and Immigrants*, Kézirat, 2012. 4.
7. I. m. 5.
8. Uo.
9. Szánthó Miklós: *Magyarok Amerikában*. Gondolat, Bp., 1984. 76.
10. Jaszi Oscar: *Revolution and Counter-Revolution in Hungary*. P. S. King and Son, London, 1924. 86; Nina Bakisian: *Oscar Jaszi in Exile: Danubian Europe Reconsidered*. Hungarian Studies 1994. 9. 153–155. Lásd még a Jászi- kommentárokat az olyan politikai folyóiratokban, mint *The Nation* 1920-as és 1930-as évfolyamaiban megjelenteket.
11. Andrew Ludányi: *Hungarian Lobbying Efforts for the Human Rights of Minorities in Rumania: The CHRR/HHRF as a Case Study*. Hungarian Studies 1990. VI 1. 79–80.
12. Várdy Béla: *Magyarok az Újvilágban: A dipi emigráció*. In: Kovalszki Péter szerk.: *ITT-OTT Kalendárium 2013*. Ann Arbor (MI), 2013. 144–149.
13. Borsody István: *Az Amerikai külpolitika és az emigráció politikája. Látóhatár*; 1956. 5. 251–252.
14. Várdy Béla: i.m.
15. Cseh Tibor: *Gondolatok egy templomban*. In: Uő: *Csernántól a Reménység táváig*. Válogatott írások. Válogatta és szerkesztette Ludányi András. Fekete Sas Kiadó, Bp. 2014. 370–376. Példaként idézi az ausztráliai magyar Ruttkey Tamás 1970-ben írt versét.
16. Bakó Elemér: *Magyarok az Amerikai Egyesült Államokban. Öt évszázad válogatott történetei 1583–1998*. Kiadta a Magyarok Világszövetsége Nyugati Régiója, Bp., 1998. 149–152.
17. Andrew Ludányi: *Hungarian Lobbying Efforts for the Human Rights of Minorities in Rumania: The CHRR/HHRF as a Case Study*. Hungarian Studies 1990. VI 1. 79–80.
18. I. m. 81–82.
19. Lásd Borbándi Gyula: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985*. Az Európai Protestáns Magyar Szabad Egyetem kiadása, München, 1985, valamint Uő: *Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia*. Hitel, Bp., 1992. Ugyanezt állíthatjuk Gazda József *A harmadik ág: magyarok a szétszórattásban* című kétkötetes gyűjteményéről (Hétkrajcár Kiadó, Bp., 2011).
20. Sisa István: *Szétszórtságban: Az emigráció alkonya*. Magánkiadás. 2004. 76–80.
21. Bakos István: *Közzolgálatban*. Püski Kiadó, Bp., 1994.
22. Kovalszki Péter: *Diaszpóranemzet: Bevezetés egy válogatáshoz*. In: *ITT-OTT Kalendárium*. 2013. 171–172; Csapó Endre: *Mit ér a magyar a nagyvilágban?* I. m. 183–189. Újabb kiegészítés található Kántor Zoltán: *Hungary's Kin State Politics, 2010-2014*, *Minority Studies* 2014. 17. 23–32.
23. Semjén Zsolt: *Nemzetpolitika*. Előadás a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen 2012. szeptember 24-én.
24. Bőjtös László előadása. Lake Hope State Park, Ohio, 2014. augusztus 19.
25. Hámos László: *Gyarapodó nemzetrészt*. In: Kovalszki Péter szerk.: *ITT-OTT Kalendárium 2013*. Ann Arbor (MI), 2013. 203–210.